

Utbildningsdepartementet
103 33 Stockholm

Bygga, bedöma och betygsätta SOU 2020:43

Ämnesbetyg

IFAU är positivt till förslaget att ersätta gymnasiets kursbetyg med ämnesbetyg samt att motsvarande modell ska gälla för kommunal vuxenutbildning.

1. IFAU vill dock betona vikten av rättvis meritvärdering till högre studier för att undvika att missgynna elever som läser mer avancerade nivåer. Problematiken tas upp på ett adekvat sätt gällande elever som får underkänt på en högre nivå. Det framgår dock inte hur elever som får sämre betyg på en högre nivå än på nivån under ska hanteras, med undantag för fall där den högre nivån utgör en del av ett utökat program. En möjlighet, som bibehåller incitament att läsa högre nivåer, är att den lägre nivåns betyg gäller för den lägre nivåns motsvarande gymnasiepoäng, och att den högre nivåns betyg gäller för den nivåns gymnasiepoäng vid sammanräkning av betygssnitt.
2. IFAU delar utredarens bedömning att det finns anledning att se över meritpoängssystemet för att ämnesbetygen inte skall missgynna fördjupning och omfattande ämnen.
3. IFAU förordar att nationella prov på gymnasiet ska vara obligatoriska på den nivå som motsvarar allmän behörighet och att program som läser respektive ämne på högre nivå också har ett nationellt prov på den högsta obligatoriska nivån. Skälet till detta är kopplat till behovet av likvärdig bedömning av de meriter som gäller vid antagning till högre utbildning. Därtill finns ett samhälleligt värde att kunna jämföra likvärdigheten i undervisningskvalitet och kunskaper mellan olika program och gymnasieskolor. Detta möjliggörs av att alla elever skriver samma prov åtminstone vid något tillfälle i gymnasiet. IFAU har tidigare kritiserat att obligatoriet på lägre kurser togs bort (se t.ex. Holmlund m.fl. 2020).
4. IFAU förordar också att resultat, inklusive provpoäng och inte bara provresultat, samlas in centralt på samtliga nationella prov i de olika skolformerna, inklusive ersättningsprov, i den mån dessa används.
5. IFAU delar utredningens bedömning att det finns anledning att följa upp att elever erbjuds adekvat undervisningstid. IFAU anser vidare att lärarlösa lektioner inte är att betrakta som undervisning. IFAU delar, givet moderna schemalägningsverktyg, däremot inte utredarens bedömning att

administrationen förknippad med att redovisa hur mycket schemalagd undervisningstid med lärare som en elev har erbjudits är orimlig. Denna information bör också av skolor redovisas öppet, på programnivå, för att möjliggöra granskning och underlätta elever skolval.

Kompensatorisk betygsättning

IFAU stödjer förslaget om att betygsättningen skall vara kompensatorisk.

IFAU skulle föredra en kompensatorisk E-gräns i den obligatoriska grundskolan, men anser att en absolut godkänt-nivå är rimlig på gymnasiet där undervisningen är frivillig och där uppnådda krav för examen skall innebära att eleven uppnått behörighet för högskolestudier eller uppnått kraven för yrkeskompetens.

Skälen till att IFAU förordar att även E-gränsen skall vara kompensatorisk är att vi bedömer att

1. Det saknas skäl för varför lärare inte ska ges förtroendet att göra en professionell helhetsbedömning även på denna betygsnivå.
2. Utredarens argument som baseras på kopplingen till rätt till särskilt stöd inte håller. Det borde vara möjligt att basera denna rätt på lärarens bedömning om bristande uppfyllnad av de enskilda olika betygskriterierna som gäller för E även om betygssättning är kompensatorisk.
3. Risken för påtryckningar och olikvärdig bedömning är stor oavsett formell kompensatoriskhet. Det framgår av Holmlund m.fl. (2019) och Skolverket (2019) att det redan idag förekommer kompensatorisk betygssättning. Detta likvärdighetsproblem avhjälps uppenbarligen inte av absoluta, icke-kompensatoriska betygskriterier.
4. IFAU är positivt till att vidare utreda möjligheten att avskaffa godkänt-gränsen i den obligatoriska skolan och att därmed ta bort behörighetskraven till gymnasieskolans yrkesprogram. IFAU har vid flera tillfällen lyft att det ur ett samhällsekonomiskt perspektiv är ineffektivt att underkänna elever i den obligatoriska skolan, och därmed göra dem obehöriga för gymnasieskolans nationella program. Holmlund m.fl. (2019) visar att reformer som höjt behörighetskraven för de nationella programmen lett till att färre elever går ut gymnasiet. Halapuu (2020) visar också att de skärpta behörighetskraven som infördes 2011 innebar att fler elever blev obehöriga till nationella program och att andelen unga med sjuk- och aktivitetsersättning ökade som en direkt följd av detta.

Ytterligare ett underkänt betyg

IFAU är positivt till en uppmjukning av godkänt-gränsen. IFAU anser också att en mer kontinuerlig poängskala i nedre delen av betygsskalan är ett steg i rätt riktning. Vi anser dock att utredningens förslag inte går tillräckligt långt, framförallt när det gäller den obligatoriska skolan. IFAU förespråkar ett

avskaffande av den skarpa godkänt-gränsen i den obligatoriska skolan (se punkt 4 ovan).

1. IFAU bedömer att det med bibehållen skarp godkänt-gräns vid betyget E finns en risk att införandet av ett Fx-betyg innebär att ännu fler elever blir obehöriga till gymnasiet. Idag förekommer vad utredningen benämner ”snäll-E:n”, när lärare ger en elev som inte riktigt når E gränsen betyget E för att möjliggöra gymnasiestudier. Det finns en risk att en del av dessa elever istället får det nya Fx-betyget och därmed underkänns och blir obehöriga. En sådan utveckling vore olycklig och skadlig för eleverna och samhället (se punkt 4 ovan).
2. IFAU vill också lyfta att det med införandet av betyget Fx, som enligt utredaren ska ligga nära E, fortsatt finns en risk att stort fokus i undervisningen läggs på E-gränsen och på Fx-eleverna, medan F-eleverna lämnas därhän och mer avancerade kunskaper och färdigheter inte hinns med (Neal och Schanzenbach, 2010). Det är de stora poängstegen i nedre delen av skalan och en hård godkänt-gräns, i kombination med att skolor av myndigheter, huvudmän och skolväljare ofta bedöms på basis av genomsnittligt meritvärde och andelen godkända elever som bidrar till detta.
3. Det föreslagna avståndet mellan E, Fx och F är 5 poängsteg. IFAU noterar att det i ett framtida system med möjlig ankring av betyg i nationella provresultat blir ”dyrt” i termer av skolans genomsnittsbetyg att höja en elev från underkänt till E, jämfört med att höja elever från B till A eller C till B. Risken finns att skolor, beroende på elevgrupp och föräldrapåverkan, kan komma att specialisera sig på att vara generösa i toppen eller botten och därmed strategiskt styr skolans popularitet i olika elevgrupper. Detta riskerar leda till ökad segregering.

En allsidig bedömning ska göras av elevens kunskaper

IFAU är positivt till förslaget att det vid betygssättning ska göras en allsidig bedömning av elevens kunskaper vid betygssättningstillfället.

1. IFAU delar utredarens bedömning att skrivelsen om att beakta all tillgänglig information om elevens kunskaper kan bidra till stress och oändliga möjligheter till omprov, med bristande likvärdighet som följd.
2. IFAU vill dock lyfta fram att de allmänna råden från 2018 fortfarande lämnar stort utrymme att göra tolkningen att en försent inlämnad uppgift av given kvalitet ska ha samma betygsvärde som en uppgift som genomförts på kortare tid och lämnats in i tid.

IFAU bedömer att förslaget om att rektorer ska verka för likvärdig bedömningspraktik på skolan är otillräckligt för att komma till rätta med den ojämlika tillgång till omprov, sena inlämningar och betygshöjande extrauppgifter som gör betygssättning olikvärdig mellan skolor.

1. IFAU delar utredarens bedömning att ett hårt styrande nationellt regelverk kan vara alltför fyrkantigt i frågor som fordrar en sammantagen bedömning och utrymme för hänsyn till lokala förhållanden och individuella omständigheter. IFAU förordar, för likvärdighetens skull, ändå att det bör finnas någon form av nationella riktlinjer gällande hur skolor bör förhålla sig till omprov, sena inlämningar och betygshöjande extrauppgifter.
2. IFAU förordar också transparens och att skolor, även fristående skolor, öppet ska redovisa sin bedömningspraktik så att granskning underlättas.
3. IFAU vill också lyfta fram behovet av att öka likvärdigheten i tidpunkten när betygen sätts. Även detta beslutas i dag av rektor och medför omotiverade skillnader i undervisningstid mellan skolor som sätter betyg tidigt och de som utnyttjar hela terminen för undervisning.

Betygsinflation och olikvärdig betygsättning

IFAU är positivt till utredningens förslag om att vidare utreda ankring av elevernas betyg i de nationella provresultaten.

- 1) IFAU delar bedömningen att de nationella proven behöver göras jämförbara över tid samt att större säkerhet måste finnas kring proven.
- 2) IFAU anser att det i väntan på digitaliserade prov och ett säkrare provsystem är nödvändigt att nationell insamling också av ersättningsproven genomförs och att ankringsuppgifter införs även i dessa så att resultat på ordinarie- och ersättningsprov kan jämföras.
- 3) IFAU stödjer förslaget att kravgränssätta de nationella proven efter provtillfället för att undvika manipulation i rättningen, men konstaterar samtidigt att digitalisering kommer att minska utrymmet för manipulation.
- 4) IFAU stödjer tanken om ankring av betyg också i andra ämnen än de som omfattas av nationella proven. IFAU vill dock påpeka att detta kan drabba elever på skolor med utökad undervisning i vissa profilämnen. Ett större utrymme för välmotiverade avvikelser från genomsnittligt provbetyg kan vara motiverat för icke-provämnen.
- 5) IFAU påpekar att det inte finns någon anledning att ankra skolans genomsnittliga meritpoäng i ett meritvärde baserat på trubbiga provbetyg, utan förordar att i stället använda hela provpoängskalan. På så sätt undviks onödiga tröskeleffekter vid provbetyget F som är värt 0 poäng oavsett elevens faktiska resultat på provet.
- 6) IFAU vill dock åter lyfta att det i ankring uppstår en problematisk avvägning mellan olika elever där en lärare genom att ge betyget Fx istället för E till en elev har ”råd” att höja två godkända elever ett betygssteg var. Dessa skillnader i merit-poäng i olika delar av betygsskalan riskerar att dels medföra att svagpresterande elever missgynnas om elever med godkända betyg prioriteras, dels ge upphov till ytterligare drivkrafter för skolsegregation.
- 7) IFAU vill varna för att ankring av grundskolebetyg i nationella provresultat med bibehållen skarp godkänt-gräns och behörighetskrav för gymnasiet

Datum

2020-11-26

Dnr

135/2020

nationella program med stor sannolikhet kommer att innebära att fler elever än idag hänvisas till introduktionsprogrammen. Detta är, av skäl som angivits ovan, en mycket negativ bieffekt av att möjligheten till kompensatorisk betygssättning tas bort. Den lösning som IFAU förordar är att låta också svaga elever påbörja yrkesutbildning parallellt med att de läser in sina grundskolekunskaper i stället för att som idag hänvisas endast till att komplettera grundskolenivå innan de får tillgång till yrkesutbildning.

IFAU är positivt till att vidare utreda utformningen av adekvat bedömningssystem som kan ligga till grund för examination i gymnasieskolan och för antagning till högre utbildning. IFAU ser dock ingen anledning till att direktiven begränsas till examensprov.

- 1) IFAU betonar att det av likvärdighetsskäl är viktigt att examination sker inom ramen för gymnasieskolan och att alla deltar i denna. (Dynarski, 2018)
- 2) IFAU ställer sig negativt till att låta enbart resultat av prov vid ett tillfälle avgöra antagning till högre studier. Skälet för detta är att forskning visar att betyg har betydligt högre prediktivt värde för studieframgång än prov (se t.ex. Cliffordson, 2008 och Kurlaender och Cohen, 2019).

IFAU stöder inte utredningens förslag att vidare utreda statistisk moderering av betyg med hjälp av nationella prov som modell för betygssättning. Skälen är att:

- 1) Moderering, som det beskrivs i utredningen, innebär att de nationella proven blir än mer high-stakes på individnivå än dagens system. Negativa konsekvenser av high-stakes prov redovisas väl i utredningen.
- 2) Betyg satta av lärare har högre prediktivt värde än enstaka prov (se punkt 2 ovan).
- 3) Moderering är mindre transparent och svårare att överblicka för elever än ett system där betygen sätts av lärare, men ankras i nationella prov. Detta kan skada betygssystemets legitimitet.

I detta ärende har generaldirektören Maria Hemström Hemmingsson beslutat. Docent Anna Sjögren har varit föredragande.

Maria Hemström Hemmingsson

Anna Sjögren

Referenser

- Cliffordson, Christina (2008) "Differential prediction of study success across academic programs in the Swedish context: The validity of grades and tests as selection instruments for higher education" *Educational Assessment* 13 (1), 56-75.
- Dynarski, Susan (2018) "ACT/SAT for all: A cheap, effective way to narrow income gaps in college", Brookings Institution.
"<https://www.brookings.edu/research/act-sat-for-all-a-cheap-effective-way-to-narrow-income-gaps-in-college/>
- Halapuu, Vivika (2020) "Access to Education and Disability Insurance claims" avhandlingskapitel, mimeo Uppsala Universitet.
<https://drive.google.com/file/d/1tkhXPBuS14Igw6cZKMDDmbC6PxbhmwDi/view>
- Holmlund, Helena, Anna Sjögren och Björn Öckert (2019) "Jämlikhet i möjligheter och utfall i den svenska skolan" Bilaga 7
Långtidsutredningen, SOU 2019:40.
- Kurlaender, Michal och Kramer Cohen (2019) Predicting College Success: How Do Different High School Assessments Measure Up? PACE Report. <https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED594712.pdf>
- Neal, Derek. och Diane Whitmore Schanzenback (2010) "Left Behind by Design: Proficiency Counts and Test-Based Accountability" *Review of Economics and Statistics* 92(2):263-283. DOI: 10.1162/rest.2010.12318
- Skolverket (2019) Analyser av likvärdig betygssättning mellan elevgrupper och skolor. Jämförelser mellan betyg och nationella prov i årskurs 9. Rapport 475.